

BEMIDDELING, HERSTEL EN STRAFRECHTSPLEGING

1. Aan deze titel, waarin op een neutrale wijze drie begrippen op een rij worden geplaatst, kan een vraag worden toegevoegd om het spanningsveld aan te duiden waarin criminologen tegenwoordig over bemiddeling en herstel het debat voeren.

De titel zou dan als volgt luiden: Herstelbemiddeling: een alternatieve straf of een andere strafrechtspleging?

Degenen die op de gestelde vraag antwoorden met 'een alternatieve straf' spreken bij voorkeur over strafbemiddeling. Vermits wij via dit onderwerp opteren voor een meer fundamentele reflectie op de strafrechtspleging zelf verkiezen we te spreken over 'herstelbemiddeling' als een sleutelmechanisme bij de realisatie van wat in de literatuur ideaaltypisch 'reparative' en 'restorative justice' wordt genoemd.

2. Naast de sterk groeiende aandacht voor dit thema binnen de criminologische, victimologische en crimineel-politieke literatuur in het algemeen zijn er ook enkele concrete aanleidingen in eigen land om het onderwerp in een editoriaal van *Panopticon* aan te snijden.

In zijn Mercuriale bij de opening van het lopende strafrechtelijke jaar besteedde Procureur-Generaal N. BAUWENS uitvoerig aandacht aan de bemiddeling in strafzaken. Hij had daarvoor een goede reden, vermits in het ressort van het Hof van Beroep van Gent in alle arrondissementen gedurende een jaar een experiment 'bemiddeling in strafzaken' werd opgezet. Hij beschrijft nauwkeurig opzet, uitvoering, verloop en de resultaten van het experiment. De evaluatie levert een overwegend positief resultaat op en kijkend naar de toekomst wordt gepleit voor een verderzetten en een uitbreiding van het experiment.

Een tweede concrete aanleiding die bemiddeling en herstel in de actualiteit plaatst is een in het regeerakkoord van 9 maart 1992 aangekondigd initiatief inzake bemiddeling in strafzaken, waarover door de Minister van Justitie een ontwerp van wet werd voorbereid. Het experiment 'bemiddeling in strafzaken' past helemaal in de geest van dit ontwerp en verleent daaraan trouwens een interessante empirische basis.

3. Het is nochtans niet de bedoeling om het experiment en het ontwerp door te lichten en op basis van de analyse daarover een debat te voeren. Zowel het experiment als het ontwerp dienen zich eerder aan als een praktische en wettelijke verfijning van de alternatieve afhandelingsmodaliteiten in strafzaken, op het niveau van het openbaar ministerie. Het experiment demonstreert dat een versnelde en vereenvoudigde procedure frequent tot een voor dader en slachtoffer goed resultaat kan leiden en dat de strafrechtspleging tegelijkertijd haar normbevestigende rol zichtbaar maakt.

Het debat over de opportuniteit van de introductie van de bemiddeling in strafzaken, zoals in het ontwerp neergelegd, hoort grotendeels thuis in een dis-

cussie over haar plaats tussen de zgn. alternatieve straffen en maatregelen. Meer in het bijzonder zal zich een dergelijke discussie toespitsen op de vraag naar de plaats van de strafbemiddeling in haar relatie tot het gewone of voorwaardelijke sepot, de minnelijke schikking, de nu ook in te voeren gemeenschapsdienst en het onderzoek naar de wenselijkheid van een opschorting, uitstel of probatie.

Voor de evaluatie van haar bijdrage aan de realisatie van een 'reparative' of 'restorative justice' is de nu beschikbare basis evenwel nog te eng. Niettemin zou het zinnig en interessant zijn om het experiment in het ressort van het Hof van Beroep van Gent op dit punt te bevragen via een interview van daders en slachtoffers aangevuld met een op basis van gelijkaardige feiten samengestelde controlegroep in niet bij het experiment betrokken arrondissementen.

4. De reflectie op de realisatie van een fundamentele reoriëntatie van de strafrechtspleging in de richting van het 'herstelrecht' dient ruim ingekaderd te worden en vraagt om een maatschappelijke, penale en criminologische situering.

Deze situering bedoelt te verduidelijken dat de 'nieuw' of 'innovatief' ogende herstelbemiddeling enerzijds reeds eeuwen geleden als een gewone en veel toegepaste afhandelingspraktijk bekend was en anderzijds helemaal past in het raam van recente maatschappelijke ontwikkelingen inzake conflictoplossing en trouwens ook in de lijn ligt van uit de victimologie stammende inzichten in de actuele criminologie.

5. Voordat wordt ingegaan op deze drie verschillende contextuele situeringen van de herstelbemiddeling dient het begrip zelf nader toegelicht te worden.

Zowel het experiment in het ressort van het Hof van Beroep van Gent als het ontwerp van de Minister van Justitie spreekt van 'bemiddeling in strafzaken'.

In de Memorie van Toelichting bij het ontwerp staat er volgende definitie: 'De bemiddeling in strafzaken is een alternatieve vorm van tussenkomst door de gerechtelijke overheid om een oplossing te bieden voor de conflictsituatie, veroorzaakt door een misdrijf, en waarbij een beroep wordt gedaan op de verantwoordelijke medewerking van de partijen'.

'De procedure van bemiddeling in strafzaken strekt tot vereenvoudiging en versnelling van de sociale reactie op de stads- en heterdaadsdelinquentie, een reactie die niet noodzakelijk een bestraffend karakter behoeft, als zij maar herkenbaar is. Zij strekt ertoe het vertrouwen van de burger in het recht te herwinnen en de geloofwaardigheid van de gerechtelijke tussenkomst te herstellen'.

Deze definitie legt het accent duidelijk op volgende elementen: bemiddeling in strafzaken is bedoeld voor enkele types van veel voorkomende delinquentie; zij is gericht op vereenvoudiging en versnelling van de gerechtelijke reactie; zij beoogt het vertrouwen in en de geloofwaardigheid van het gerecht te herstellen en de rechtsnorm te bevestigen.

Definities van bemiddeling (mediation en victim-offender reconciliation) in de literatuur over de theorie zowel als de praktijk ervan (WEITEKAMP, 1993 en VAN NESS, 1991), HOUCHON, G. en VANNESTE, G., 1993 benadrukken evenwel prioritaair andere dimensies dan een snellere en normbevestigende gerechtelijke reactie en de bezorgdheid om het vertrouwen van de burger in justitie.

De bemiddeling beoogt op de eerste plaats een bij de klassieke strafrechtelijke afhandeling verwaarloosd rechtsgoed, met name de verzoening en maatschappelijke pacificatie tussen de rechtstreeks betrokkenen (dader en slachtoffer) te realiseren. De gebruikelijke Engelse terminologie wat het nagestreefde effect betreft kan geplaatst worden op een continuüm dat varieert tussen enerzijds de eerder zakelijke benoeming ervan zoals repairing the damage, restitution, compensation en anderzijds de verderreikende opgave van redress, settlement en reconciliation.

De realisatie van de doelstelling berust op een genegocieerde overeenkomst tussen dader en slachtoffer waarbij het engagement van een financieel schadeherstel en de (eventuele) restitutie figureert als de materiële uitdrukking van de belangrijker geachte sociale, morele en emotionele dimensie van deze overeenkomst. De bemiddeling impliceert de erkenning van de benadeelde als slachtoffer en het verkeerde van het gedrag van de dader. Zij brengt de bereidheid van de benadeelde tot uitdrukking om over het gebeuren te communiceren, d.w.z. te spreken en de andere partij te beluisteren en te bevragen. De bedoeling is dat dit aanleiding geeft tot het uitwisselen van informatie maar ook tot het wederzijds uitdrukken van gevoelens waardoor het gebeuren door beide partijen op een realistische wijze kan worden gedefinieerd en de basis kan vormen van een overeenkomst. Deze overeenkomst krijgt de betekenis van een regeling tussen partijen maar ook van een maatschappelijk herstel van wat verkeerd is gelopen.

De bemiddeling is zowel op een interindividuele als op een maatschappelijke conflictregeling gericht.

Het gemeenschappelijk dialogeren over, zoeken naar en via een zakelijke overeenkomst vastleggen van een conflictoplossing berust daarenboven op de actieve tussenkomst van een neutrale derde, nl. de bemiddelaar. Deze bemiddelaar brengt vanuit een onafhankelijke positie de communicatie tussen beide partijen op gang en brengt hen op eenzelfde golflengte, wat nodig is voor een zinvolle informatie-uitwisseling en uitdrukking van gevoelens.

De bemiddelaar is geen strafrechtelijk besluitvormer en evenmin een hulpverlener, terwijl hij in zijn rol van bemiddelaar door zowel de strafrechtspleging als de hulpverlening (van slachtoffers en daders) wordt erkend. De zaak wordt hem doorgaans in overleg met het openbaar ministerie voor bemiddeling toevertrouwd.

HOUCHON en VANNESTE laten terecht opmerken dat het succesvol optreden van de bemiddelaar en de realisatie van een genegocieerde conflictoplossing geconditioneerd wordt door een algemeen maatschappelijk klimaat dat groot belang hecht aan een 'culture réparatrice' die heenschuift over repressieve en retributieve aanspraken.

Uit de literatuur treedt eveneens het procesmatige karakter van de herstelbemiddeling naar voor. WEITEKAMP, die mediation en victim-offender reconciliation projects in de USA en Canada evalueerde, had daarbij de gelegenheid vast te stellen dat het succesvol afsluiten van de bemiddeling met de uitvoering van de overeenkomst ten zeerste samenhangt met de kwaliteit van de zorg waarmee het bemiddelingsproces wordt begeleid.

Naarmate de druk groter is om binnen zeer beperkte tijds marges en met minimale omkadering de bemiddeling door te voeren, blijkt het risico op mislukking groter. Een duidelijke tegenindicatie m.b.t. het zgn. snelrecht.

De bemiddelaar moet handelingsruimte en tijd krijgen om de partijen rond dezelfde tafel te krijgen en om in het overleg de diverse belangrijke dimensies van de communicatie aan bod te laten komen. Het is niet eenvoudig bij het slachtoffer de implicaties van de shockervaring te overwinnen en de bereidheid tot overleg met de dader tot stand te brengen. Het is evenmin evident dat de dader gepoetst is voor de confrontatie met het slachtoffer.

Het bemiddelingswerk is een procesmatig gebeuren dat tijd vergt en waarbij met gevoeligheden van de beide partijen moet worden rekening gehouden om beide partijen naar een overeenkomst te begeleiden.

6. De gedachte om een conflict, resulterend uit een delict, via overleg en bemiddeling te regelen is – zoals hierboven reeds gesteld – penaal, criminologisch noch algemeen maatschappelijk iets nieuws of origineels.

Zowel bemiddeling als herstel zijn figuren die als reacties op delicten het huidige systeem van strafrechtspleging in de tijd ver voorafgaan.

In de traditie van vele culturen van voor onze tijdrekening blijkt de opdracht van herstel door de dader en zijn verwanten van het door het delict veroorzaakte leed en de teweeggebrachte schade voorop te staan bij de oplossing van het conflict en de afhandeling van de zaak (VAN NESS, 1990).

Ook binnen de Joodse en Christelijke traditie was bemiddeling en herstel, ook voor delicten tegen de persoon, de geëigende wijze van afhandeling. In het oud Germaanse gewoonterecht, in de Salische en de Angelsaksische wetgeving is de vergoeding van het slachtoffer of van de nabestaanden de aangewezen weg voor de beslechting van de zaak. Vanaf de 9^e eeuw wordt melding gemaakt van een specifieke vergoeding van de bemiddelaar, naast de vergoeding van het slachtoffer.

Naarmate de maatschappelijke en bestuurlijke instellingen complexer worden en delinquentie gaandeweg veeleer wordt geduid als een inbreuk op de rechtsorde in plaats van als een aanslag op het vermogen en/of de persoon van het slachtoffer, treedt de relatie overheid-dader in de plaats van de relatie dader-slachtoffer. In het inquisitief systeem waarin het Openbaar Ministerie namens de getroffen samenleving optreedt tegenover de dader en deze zonodig voor de rechter brengt, heeft het slachtoffer zijn rol en invloed wat de afhandeling van de zaak betreft verloren (WEITEKAMP, 1993).

Vooraf bij de uitwerking en invoering van het klassieke strafrecht als reactie op het 'Ancien Régime' is de strafrechtspleging ontwikkeld als een belangrijk beheersinstrumentarium in handen van de gecentraliseerde overheid. De verdere differentiatie van straffen en maatregelen verliep via een exclusief dadergerichte interesse. Alle inspanningen en investeringen inzake het penaal justitieel beleid betroffen instellingen gericht op de dader (gevangenissen, probatiecommissies, instellingen van bijzondere jeugdzorg, de commissie voor sociaal verweer). Ook de ontwikkeling van menswetenschappelijke kennis en de professionele toepassing ervan in het penale veld beperkte zich tot dadergerichte specialismen van informatie- en adviesverlening, opvang en begeleiding, diagnose en behandeling.

Over het slachtoffer wordt niet gesproken. Heel even duikt bij het einde van de 19^e eeuw de gedachte op van de vergoeding aan het slachtoffer als element van de straf. Alhoewel deze idee wordt gedragen door figuren als A. PRINS en E. FERRI en zij o.a. op de internationale penitentiaire congressen ter sprake komt moet

men vaststellen dat het bij een idee is gebleven. Tijdens het Internationaal Penitentiair Congres van Brussel in 1900, waar het project verder zou worden ontwikkeld, heeft men het thema voor vele jaren van de agenda afgevoerd en begraven.

7. Na de Tweede Wereldoorlog wint de gedachte veld om in het kader van de humanisering van de strafrechtspleging in het bijzonder te denken aan de opdracht van rehabilitatie en maatschappelijke reïntegratie van de dader (het Nieuw Sociaal Verweer zoals verdedigd door Marc ANCEL). Dit leidt ertoe dat in het kader van de strafuitvoering met een nieuw élan gewerkt wordt aan de bijsturing en differentiatie van het penitentiair regime en de verdere aanvulling van het bestraffingsinstrumentarium met dadergerichte ambulante en residentiële begeleidingsprojecten (probatie en nazorg).

Niettemin zijn er ook in die periode de eerste sporen merkbaar van een groeiende aandacht van penalisten en criminologen voor de zwakke positie en de problemen van de slachtoffers van delicten.

In Groot-Brittannië moet zeker verwezen worden naar de stuwende rol die Margery FRY, eerste voorzitter van de Howard League, heeft gespeeld bij het op gang brengen van een debat over de strafrechtshervorming. Hierbij introduceerde zij de gedachte van conflictbeslechting tussen partijen via bemiddeling. Zij verdedigde de intrinsieke waarde van herstel als onderdeel van een volwaardige strafrechtspleging en zij suggereerde dat hiervoor inspiratie kon worden gezocht bij niet-westerse culturen waarmee men in Groot-Brittannië als koloniale macht vertrouwd was (Paul ROCK, 1990).

Binnen de criminologie groeide inmiddels na de Tweede Wereldoorlog de interesse voor het slachtoffer van delinquentie. In de jaren veertig en vijftig bleef die interesse beperkt tot een eng etiologische (oorzakenleer) aandacht voor delinquentie. Meerdere criminologische onderzoekers (MENDELSON, VON HENTIG, ELLENBERGER) demonstren in hun publikaties dat het gedrag van de dader niet kan worden begrepen zonder de studie van de relatie tot het slachtoffer (relatiecriminologie).

Een volgende stap is de erkenning van de problemen van het slachtoffer als een onderwerp dat op zichzelf de aandacht verdient. Hieruit ontwikkelt zich de actuele victimologie. Maar voor sommigen impliceert dit ook aandacht voor de zwakke en verwaarloosde positie van het slachtoffer in het kader van de strafrechtspleging (NAGEL, 1958).

Terwijl de groeiende aandacht voor de slachtofferproblemen in Europa haar uitdrukking vindt in tal van initiatieven (via de verzorgingsstaat), van slachtofferhulp evolueert in de U.S.A. en Canada deze slachtofferaandacht in de richting van initiatieven ter versterking van de positie van het slachtoffer in de strafrechtspleging. Het feit dat in 'common law' landen de figuur van de 'Burgerlijke Partijstelling' (zoals in de Napoleontisch geïnspireerde strafprocedure) of van de 'Nebenklage' en het 'Adhäsionsverfahren' (zoals de Duits geïnspireerde strafprocedure) ontbreekt, verklaart dat de druk daar ook groter was om initiatieven te nemen ter ondersteuning van het slachtoffer. De invoering van de 'victim impact statement' en de 'victim statement of opinion' waarbij het slachtoffer rechtstreeks of via de vervolgende instantie spreekrecht over zijn/haar problemen naar de rechter toe verwerft, is in deze context een belangrijke correctie. Ook de sedert de

jaren zestig en zeventig in 'common law' landen ingevoerde 'state compensation' (Nieuw-Zeeland, Groot-Brittannië, USA en Canada) bevestigt deze tendens.

In deze sfeer dient ook in de jaren '70 de start te worden gesitueerd van de herstelbemiddelingsprojecten in de USA en Canada. De vele mediation en victim-offender reconciliation projects (V.O.R.P.) vormen daarvan de expressie.

Later worden deze projecten door zgn. pilgrim-criminologists, aldus Paul ROCK, in de USA en Canada ontdekt en vandaar getransfereerd naar Europa.

In de loop van de jaren tachtig heeft zich in Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk gaandeweg een praktijk van herstelbemiddeling geïnstalleerd. Er is op dit ogenblik reeds een heel boeiende wetenschappelijke literatuur beschikbaar waarin deze projecten worden gepresenteerd en geëvalueerd. (o.a. WEITEKAMP, 1993, GALLEWAY en HUDSON, 1990, KAISER, KURY en ALBRECHT, 1991).

Voordat we op de bevindingen van deze evaluatieve studies nader ingaan, dient de beschreven ontwikkeling ook nog in een breder maatschappelijk kader te worden teruggeplaatst.

8. Bij nader toezien is wat zich de laatste decennia binnen de strafrechtspleging en de criminologie/victimologie aandient onder de hoofding 'verbetering van de positie van het slachtoffer' 'dader-slachtoffer bemiddeling' en 'reparative' of 'restorative justice' de uitloper van een ontwikkeling waarmee we zowel maatschappelijk als binnen de rechtspleging in algemene zin reeds een hele tijd vertrouwd zijn. Alhoewel het hier uiteraard niet de plaats is om een breedvoerige analyse te maken van de wijze waarop, binnen de diverse maatschappelijke actievelen, conflicten, spanningen en problemen worden aangepakt, is het niettemin interessant daarnaar te verwijzen. Daarbij blijkt hoezeer overleg en bemiddeling (zeg maar de genegocieerde probleemoplossing) aan belang hebben gewonnen.

Het meest in het oog springende succes van de (collectieve) overleg- en bemiddelingsstrategie bij de aanpak van conflicten is zeer zeker gelegen in het domein van de productie- en arbeidsverhoudingen. Overleg en bemiddeling zijn er op het niveau van het bedrijf, de sector en nationaal geïstitutionaliseerd via werkgevers- en werknemersorganisaties. Zij liggen aan de basis van de naoorlogse economische en sociale ontwikkelingen. Zij vormen het strategische draagvlak voor wat wij gemeenzaam de welvaarts- en verzorgingsstaat noemen.

Dit basismodel van overleg en inspraak en van bemiddeling als conflictoplossingsmechanisme heeft zich van daaruit over heel dit samenlevingsmodel verspreid.

De Amsterdamse socioloog Abram DE SWAAN bestempelt dit als de verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding. Hij schrijft: 'Waar een simpele bevelsstructuur niet meer voldoet, komt een onderhandelingshuishouding op gang' (104) en nog 'De verschuiving van bevels- naar onderhandelingshuishouding heeft zich dus vooral voltrokken door de arbeids- en cliëntverhoudingen in moderne organisaties, en bij uitstek in de bureaucratische verzorgingsarrangementen' (105).

Deze probleemaanpak is de rechtspleging niet onbekend. Cahier nr. 10 van *Tegenspraak* (PARMENTIER en HUBEAU) geeft een uitvoerig overzicht van conflictregeling buiten de rechtbank om. Alternative Dispute Regulation (ADR), transactie, bemiddelings- en geschillencommissies passeren er de revue.

Maar ook de 'vrederechter' is het prototype van een bemiddelaar en verzoener in kleine conflicten met een gerechtelijk aspect.

Het is dus niet vreemd, nu via de victimologie de onaanvaardbare verwaarlozing van het slachtoffer in de strafrechtspleging iedere dag scherper in het licht wordt gesteld, dat de gedachte van bemiddeling en herstel tussen dader en slachtoffer als een nieuwe aanpak op de voorgrond treedt. Terwijl de criminologie en de penologie het failliet van de resocialiserende werking van de vrijheidsberovende straf overvloedig heeft gedemonstreerd, heeft de victimologie aangetoond hoezeer ook van slachtofferzijde gezien de strafrechtspleging mislukt in haar opdracht van rechtsherstel.

Het opmaken van een balans van de resultaten van de strafrechtspleging valt negatief uit voor beide partijen (dader zowel als slachtoffer) terwijl evenmin de samenleving namens wie de strafrechtspleging wordt ingeschakeld met het bereikte effect tevreden is.

Herstelbemiddeling in strafzaken beoogt aan deze kritieken tegemoet te komen en de intrinsieke waarde van het rechtsherstel in de strafrechtspleging terug een prioritaire positie toe te vertrouwen.

9. Hoe mooi en aanlokkelijk deze benadering ook oogt, het is uiteraard riskant om de bemiddeling als een ideaaltypische afhandelingswijze in abstracto de hemel in te prijzen zonder verder na te denken over wat de praktijk ons tot nog toe kan leren. Tegenover de weliswaar positieve maar eerder beperkte ervaringen in ons land staat een wat uitvoeriger praktijk in het buitenland. Vooral de VORP-projecten in de USA en Canada zijn onderhand grondig geëvalueerd en laten toe de resultaten genuanceerd te bekijken. Van de hand van WEITEKAMP (1991 en 1993) verschenen op basis van zijn doctoraatsonderzoek verschillende evaluatiebijdragen, waarin ook de resultaten van andere evaluatie-onderzoeken werden verwerkt. Wanneer we ons op deze bevindingen baseren treden volgende overwegingen als belangrijkste conclusies naar voor:

- er is geen sprake van bemiddelingsprojecten in één betekenis van het woord. Er is integendeel een zeer versnipperde praktijk van mediation al naargelang: de wettelijke basis die ervoor bestond of speciaal werd gecreëerd; het niveau in de strafrechtspleging waarop de praktijk zich situeert; de selectieve criteria die worden aangewend om conflictsituaties al dan niet op bemiddeling te oriënteren; specificiteit van de doelstelling(en) die word(t)(en) nagestreefd. Dit totale gebrek aan homogeniteit van de projecten wordt ook geïllustreerd door de afwezigheid van een integratie binnen een vooropgesteld straftoemingsbeleid. De projecten genieten veeleer van een zekere welwillendheid van de gerechtelijke autoriteiten zonder dat deze ten aanzien van het project tot iets verbinden. De bemiddelingsprojecten ressorteren onder en functioneren bij de gratie van de discretionaire bevoegdheid van het Openbaar Ministerie;

- de bemiddeling wordt, zonder dat daarvoor enige wetenschappelijke verantwoording bestaat, beperkt tot lichtere vormen van vermogenscriminaliteit, gepleegd door first offenders. Dat maakt dat bij voorkeur daders uit minder problematische buurten en niet behorend tot minderheidsgroepen in aanmerking komen. Dit perkt de toepassingsmogelijkheden op een onverantwoorde wijze in;

- in de meest projecten vermengt men de bemiddeling met diverse alternatieve vormen van strafrechtelijke afhandeling. De combinatie van bemiddeling met

probatie, gemeenschapsdienst of verplichte behandeling leidt ertoe dat het effect van de bemiddeling op zich nog moeilijker te meten valt, maar resulteert ook dikwijls in een groter risico op mislukking van de maatregel.

De gecombineerde maatregel legt heel wat bijkomende verplichtingen en voorwaarden op die wanneer ze niet worden vervuld of nagekomen aanleiding geven tot een verdere stap in de strafrechtelijke procedure, wat neerkomt op een escalatie van bestraffing. Op bemiddeling in strafzaken volgt eerder zelden een recidive (nieuw delict) terwijl de maatregel zelf toch dikwijls mislukt door de combinatie met andere alternatieve straf en daardoor aanleiding geeft tot een nieuwe effectieve dikwijls vrijheidsberovende straf.

Het feit dat de gevallen steeds laagdrempelig geselecteerd worden en het risico op mislukking (niet naleven van voorwaarden) groot is, leidt de alternatieve aanpak niet zelden tot een aanzwengeling van de verdere strafrechtelijke interventie;

- projecten worden heel dikwijls op zeer korte termijn geëvalueerd op hun vermeende positieve effecten. Beleidsmakers wensen de vruchten van een gewijzigd beleid zo snel mogelijk te plukken. Dit leidt ertoe dat onvoldoende tijd, inspanning en geduld wordt geïnvesteerd in de nieuwe aanpak. Uit de projecten die tot interessante resultaten hebben geleid in de zin van een conflictbeslechting via bemiddeling blijkt hoe intensief en geduldig de bemiddelaar moet tewerk gaan. Daaruit treedt eveneens naar voor dat mits de nodige investeringen in kwalitatief hoogstaand bemiddelingswerk ook gewelddelicten en andere meer ernstige delicten inclusief recidivisten voor herstelbemiddeling uitdrukkelijk in aanmerking komen;

- slachtoffers zelf staan overwegend positief tegenover bemiddeling. Bij bevraging van slachtoffers wat betreft de meest geschikte strafrechtelijke reactie gaat de voorkeur duidelijk uit naar restitutie eventueel in combinatie met gemeenschapsdienst. Slechts een minderheid kiest voor de gevangenisstraf als de geëigende reactie op inbraak door een dader die niet aan zijn proefstuk is (VAN DIJK, 1992).

Het is duidelijk dat de slachtoffers geen steun bieden aan een repressief beleid dat hen zelf de facto buiten spel zet wat betreft een reël uitzicht op enige financiële tegemoetkoming. Wanneer de dader heel de strafrechtsgang dient door te maken blijft het slachtoffer als een verwaarloosde partij aan de kant staan en dat wordt niet recht getrokken door de eventualiteit van een toegekende burgerlijke partij die eerder zelden en dan nog maar gedeeltelijk wordt geëffectueerd.

Het slachtoffer wenst frequent, zelfs bij gewelddelinquentie, een directe bemiddeling over het gebeuren met de dader. Het slachtoffer wenst vooral bij shockverwekkende gebeurtenissen vragen te stellen aan de dader.

WEITEKAMP stelt dat slachtoffers tevreden zijn met de via bemiddeling bereikte overeenkomst omdat blijkt dat deze in 90% van de gevallen wordt nagekomen. Zelfs 80% van de slachtoffers verklaart zich bereid bij een eventuele nieuwe slachtofferervaring de zaak via bemiddeling te regelen. Wat slachtoffers zo op prijs stellen is dat aan hen wordt gedacht (restitutie) en dat ze mee een actieve rol kunnen spelen in de afhandeling van de zaak.

De bemiddeling heft daarenboven heel wat frustraties op waarmee slachtoffers zonder de bemiddeling blijven zitten. Tal van vragen m.b.t. de werkwijze en motieven van de dader blijven gewoonlijk onbeantwoord en wegen op het verwerkingsproces. Het is voor slachtoffers een geruststelling te weten dat er voor de da-

der ook wat gebeurt en dat het risico op nieuwe victimisering van henzelf of derden beperkt wordt;

- van de kant van de dader blijkt dat zij de aanpak van de zaak via bemiddeling aanvankelijk eerder ervaren als een onder druk worden gezet. De deelname aan bemiddeling levert nochtans de nodige satisfactie op wanneer er een direct contact met het slachtoffer is tot stand gekomen. Overleg, negociatie en het afsluiten van een overeenkomst heeft ook voor daders een zeer positieve betekenis.

Onweerlegbaar is er voor daders het niet minieme voordeel dat bij een gelukte bemiddeling de kans groot is dat ze een effectieve straf met al haar gevolgen ontlopen of dat minstens een veel mildere strafmaatregel wordt genomen.

10. Besluitend overlopen we enkele aanbevelingen wat betreft de herstelbemiddeling.

- herstelbemiddeling vertegenwoordigt binnen de strafrechtspleging een waarde op zich. Zij is gericht op de realisatie van een als rechtmatig ervaren conflictoplossing.

In die zin vormt ze ook een derde weg tussen de retributie die de rechtshandhaving prioritair stelt en de resocialisatie die de maatschappelijke recuperatie van de dader benadrukt.

Een rechtmatige conflictoplossing gerealiseerd via de bemiddeling tussen slachtoffer en dader onder toezicht van en met de garanties van het gerechtelijk systeem, resulteert niet alleen in het door partijen belangrijk geachte rechtsherstel maar heeft tevens een waarde zowel op het vlak van de rechtshandhaving als op het vlak van de maatschappelijke (re)integratie van de dader.

Het is bijgevolg aangewezen de herstelbemiddeling op zichzelf uit te bouwen zonder ze te mengen met allerhande alternatieve straffen die een andere betekenis hebben en die de strafbemiddeling belasten en het risico op mislukking verhogen.

Vanuit welzijnsstandpunt is het evenwel nodig zowel voor het slachtoffer als de dader de nodige ondersteuning en opvang, en dit op basis van vrijwilligheid, te voorzien.

De bemiddelaar, die een neutrale positie in het overleg inneemt, zal beide partijen op deze hulpverlening attenderen en deze met de nodige overtuiging aanbevelen;

- herstelbemiddeling impliceert in regel het rechtstreeks contact tussen dader en slachtoffer in aanwezigheid van de bemiddelaar, die het overleg leidt en de info- en gevoelsuitwisseling begeleidt. Dat dit rechtstreeks contact niet steeds onmiddellijk mogelijk is kan men best in functie van het gepleegd delict of de zeer ernstige gevolgen ervan begrijpen. Het is dan aangewezen om via afzonderlijke gesprekken tussen bemiddelaar en slachtoffer en bemiddelaar en dader de weg naar een vergelijk vrij te maken. Een rechtstreeks contact is in een latere fase dan meestal toch mogelijk. Het is niet uitgesloten maar eerder uitzonderlijk dat de overeenkomst, meestal op wens van het slachtoffer, zonder directe contactname tot stand komt;

- een succesvolle herstelbemiddeling berust op een kwalitatief hoogstaande voorbereiding, een zorgzame selectie van geschikte conflictsituaties, de tijds- en handelingsruimte die de bemiddelaar wordt aangeboden, de positieve ondersteuning die door de gerechtelijke context wordt geboden en een gunstig maatschap-

pelijk klimaat dat een echte hervorming van de strafrechtspleging toelaat. Alhoewel bemiddeling in strafzaken een nieuwe opdracht is die een grote vertrouwdeheid met zowel menselijke problemen als met de penale procedure veronderstelt kan toch heel wat worden opgestoken uit de bemiddelingservaring in andere deeldomeinen waar conflictregeling ook op deze wijze wordt nagestreeft.

Tony PETERS
Leuven, 2 februari 1993

Literatuur

- BAUWENS, N., 'Bemiddeling in strafzaken', *R.W.*, 1992-93, nr. 11, 14 nov. 92, 351-357.
- COATES, R.B., 'Victim-offender Reconciliation Programs in North-America: an assessment', in *Criminal Justice, restitution and reconciliation*, Galaway, B. en Hudson, J. (eds.), Monsey, N.Y., Willow Tree Press Inc., 1990, 125-134.
- DE SWAAN, A., *De mens is de mens een zorg*, Amsterdam, Meulenhoff, 1990.
- HOUCHON, G. en VANNESTE, Ch., 'A propos de la médiation pénale', in *Journal des Procès*, nr. 231, 22 janvier 1993, 12-13.
- KERNER, H.-J., MARKS, E. en SCHRECHLING, J., 'Victim-Offender-reconciliation in Germany-stocktaking and criminal-political consequences', in *Victims and Criminal Justice*, KAISER, G., KURY, H. en ALBRECHT, H.J., Freiburg, Max Planck Institut, 1991, 477-506.
- PARMENTIER, S. en HUBEAU, B. (eds.), *De rechter buitenspel. Conflictregeling buiten de rechtbank om, Tegenspraak*, Cahier nr. 10, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen België, 1990.
- ROCK, P., *Helping victims of crime*, *Oxford socio-legal studies*, Oxford, Clarendon Press, 1990.
- VAN DIJK, J. en MAYHEW, P., *Criminal victimization in the industrialised world, Key findings of the 1989 and 1992 International Crime Surveys*, Den Haag, Ministry of Justice, 1992.
- VAN NESS, D.W., *Restorative Justice*, in *Criminal Justice, Restitution and reconciliation*, GALAWAY, B. en HUDSON, J. (eds.), Monsey, N.Y., Willow Tree Press Inc., 1990, 7-14.
- WEITEKAMP, E., *Restitution: a new paradigm of criminal justice or a new way to widen the Net of Social Control*, Ann Arbor, University Microfilms, 1989.
- WEITEKAMP, E., 'Can restitution serve as a reasonable alternative to imprisonment? An assessment of the situation in the U.S.A.', in *Restorative Justice on trial*, MESSMER, H. en OTTO, H.U. (ed.), *Nato Asi Series*, Vol. 64, 1990, 81-104.
- WEITEKAMP, E., 'Recent developments on restitution and victim-offender reconciliation in the USA and Canada: an assessment', in *Victims and criminal justice*, KAISER, G., KURY, H. en ALBRECHT, H.J., Freiburg, Max Planck Institut, 1991, 423-456.
- WEITEKAMP, E., 'Reparative justice. Towards a victim oriented system', in *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 1, 1, 1993, 70-93.

Zie verder ook in *Panopticon*

- STAELENS, M., 'Médiation een alternatieve vorm van conflictbeslechting', *Panopticon*, 1987, 4, 321-334.
- WALGRAVE, L., 'Herstelrecht: een derde weg in het gerechtelijk antwoord op jeugddelinquentie', *Panopticon*, 1992, 1, 24-42.